

de mos

Jaargang 38
Januari 2022

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

nidi

inhoud

- 1 De opmars van vrouwen in de wetenschap
- 4 Nederlander tegen elke prijs? Hogere legeskosten, minder naturalisaties
- 8 Opleidingsniveau kinderen: de eerste, de beste?

Foto: Merel Weijer / RUG-beeldbank

De opmars van vrouwen in de wetenschap

NELLEKE VAN DEN BROEK-HONINGH, SUZANNE VOGELEZANG & ALEXANDRA VENNEKENS

In 1917 benoemt de Rijksuniversiteit Utrecht Johanna Westerdijk tot de eerste vrouwelijke hoogleraar van Nederland. Vervolgens duurt het bijna 30 jaar voordat de Utrechtse universiteit een tweede vrouw als hoogleraar krijgt. Ook daarna blijft de wetenschap lang een mannenbolwerk. Pas in 2006 was een op de tien de Nederlandse hoogleraren vrouw en nu ongeveer een op de vier. Een statistische kijk op de opmars van vrouwen in de wetenschap in Nederland.

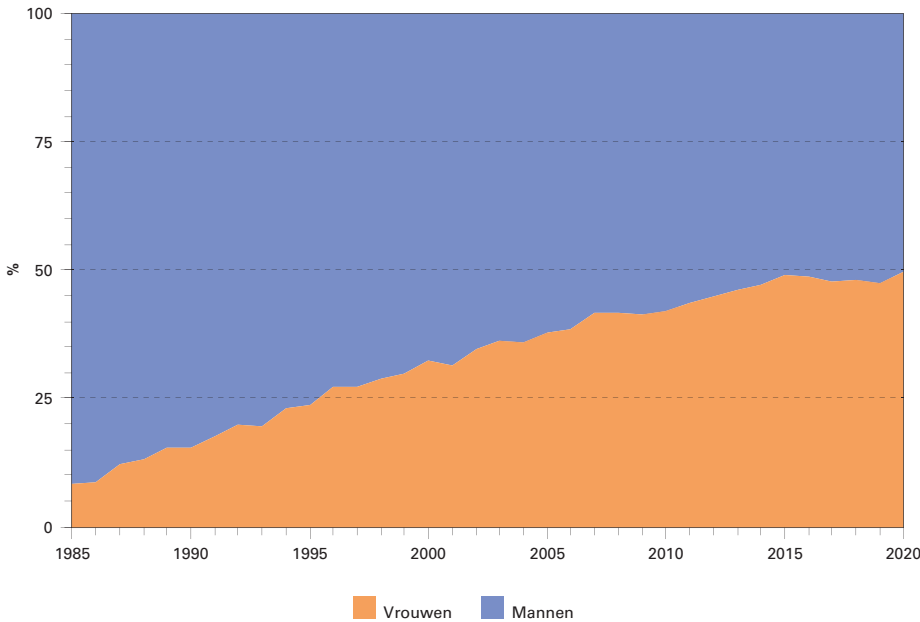
Carrière maken in de wetenschap lijkt voor vrouwen minder makkelijk dan voor mannen. De kwaliteit van het werk is voor Nederlandse mannen en vrouwen vergelijkbaar, als we kijken naar hoe vaak gerefereerd wordt naar hun wetenschappelijke artikelen. Toch is het aandeel vrouwen lager, naarmate de wetenschappelijke functie hoger wordt.

In dit artikel kijken we naar het aandeel vrouwen in verschillende wetenschappelijke functies, en hoe dit groeide door de jaren heen. We beginnen bij de wetenschappelijke promoties. Wie wil klimmen op de academische carrière ladder, moet immers eerst in een promotietraject laten zien zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te kunnen doen. Daarna volgen dan eventueel aanstellingen als onderzoeker en/of docent, universitair docent (UD), universitair hoofddocent (UHD) en hoogleraar. In dit artikel kijken we naar de man-vrouwverhouding in al deze functies en vergelijken we Nederland met andere landen.

Bij promoties is bijna helft vrouw

Het aandeel vrouwen bij wetenschappelijke promoties is de afgelopen decennia flink gegroeid. In 1985 was nog geen negen procent van de mensen die zojuist hun promotietraject hadden afgerond vrouw. In de jaren daarna stijgt het aandeel vrouwen gestaag en in 2015 ligt het op 49 procent (zie figuur 1). In de jaren daarna blijft het aan-

Figuur 1. Aandeel vrouwen en mannen in wetenschappelijke promoties, Nederland, 1985-2020

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), bewerking Rathenau Instituut.

tal mannen en vrouwen ongeveer in evenwicht en varieert het percentage tussen de 47 en 50 procent. Het aandeel vrouwen ligt wel lager dan bij de afstudeerders: in 2020 behalen vrouwen 56 procent van de masterdiploma's. Nederland is hierin vergelijkbaar met andere Europese landen. Daar wordt gemiddeld 58 procent van de masterdiploma's gehaald door vrouwen, maar is gemiddeld 48 procent van de gepromoveerden vrouw.

Als we de promoties uitsplitsen naar wetenschapsgebieden, zien we dat het aandeel vrouwen vanaf halverwege de jaren tachtig vooral bij de medische en sociale wetenschappen hard is gestegen, en in 2020 ruim boven de 50 procent ligt (respectievelijk 62 procent en 57 procent). Bij de technische en natuurwetenschappen stijgt het aandeel vrouwen minder snel (naar respectievelijk 34 procent en 29 procent in 2020). Deze man-vrouw-verdeling over de wetenschapsgebieden

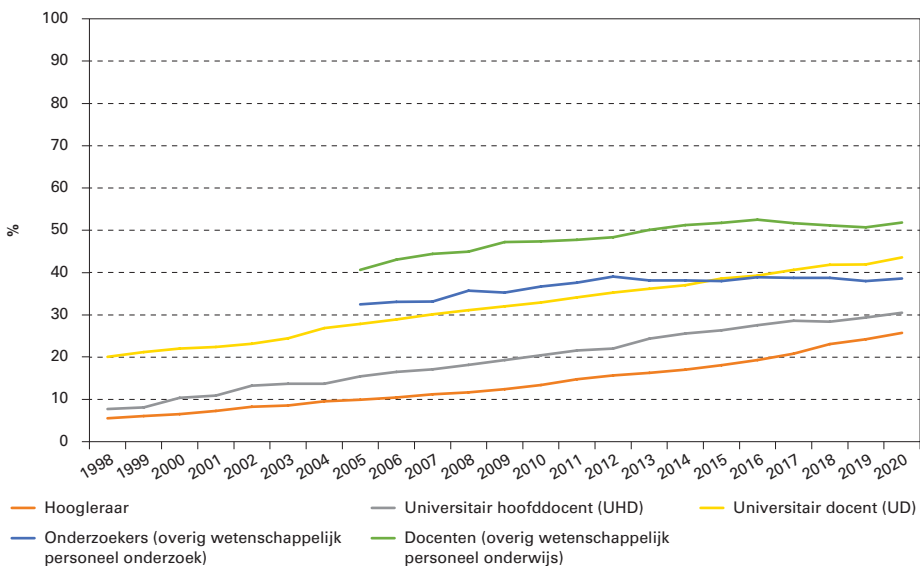
den is niet alleen typisch voor Nederland. Ook in andere Europese landen zien we dat vrouwen vaker in de medische en sociale wetenschappen werken en mannen vaker in de technische en natuurwetenschappen.

Aandeel vrouwen daalt naarmate de positie hoger wordt

Ook in de functies na de promotie stijgt het aandeel vrouwen de afgelopen decennia (zie figuur 2). Onder de docenten (overig wetenschappelijk personeel onderwijs) groeit hun aandeel van 43 procent in 2005 naar 52 procent in 2020. Het aandeel vrouwelijke onderzoekers (overig wetenschappelijk personeel onderzoek, voornamelijk postdocs), dat in 2005 nog 32 procent bedroeg, is gestegen naar 39 procent in 2020, maar blijft de afgelopen tien jaar ongeveer op dat niveau steken. Voor de functies UD, UHD en hoogleraar zien we een redelijk constante stijging over de afgelopen 20 jaar. Bij de UD's loopt het aandeel vrouwen tussen 1998 en 2020 op van 20 procent naar 44 procent, bij de UHD's van 8 procent naar 31 procent en bij de hoogleraren van 6 procent naar 26 procent.

Er worden veel verschillende inspanningen verricht om de positie van vrouwen in de wetenschap te versterken. Zo zijn er prijzen en beurzen van bijvoorbeeld de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, Unesco en het bedrijfsleven. Universiteiten organiseren 'gender awareness'-trainingen voor benoemingsadviescommissies en schrijven diversiteitsplannen. Het Landelijk Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren richt zich op gendergelijkheid binnen academische functies. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap maakte in 2017 middelen vrij om honderd extra vrouwelijke hoogleraren aan te stellen en er is sinds vorig jaar een nationaal actieplan voor meer diversiteit en inclusie in het hoger onderwijs en onderzoek.

Figuur 2. Aandeel vrouwen in verschillende functie-categorieën binnen Nederlandse universiteiten, 1998-2020

Bron: Wetenschappelijk Onderwijs Personeelsinformatie van de Vereniging van Nederlandse Universiteiten (VSNU), bewerking Rathenau Instituut. Van het overig wetenschappelijk personeel onderwijs en onderzoek zijn voor 2005 zijn geen data beschikbaar. De cijfers zijn exclusief wetenschappers werkzaam in het gebied 'gezondheid', omdat hier geen consistente tijdreeks van is.

Ondanks deze acties, zien we dat het aandeel vrouwen afneemt naarmate het functieniveau hoger wordt. Van de UD's is in 2020 44 procent vrouw, van de UHD's 31 procent en van de hoogleraren 26 procent. Deze afname zagen we ook bij de stap van masterdiploma naar promotie. Waardoor het aandeel vrouwen bij iedere stap afneemt, is niet bekend. Er zijn verschillende (elkaar niet uitsluitende) oorzaken denkbaar. Mogelijk worden vrouwen minder aangetrokken tot een carrière in de wetenschap of krijgen zij minder kansen daarvoor. In een onderzoek onder bijna 4.000 Nederlandse wetenschappers geven vrouwen aan dat zij zich vooral aan het begin van hun carrière onvoldoende voorbereid voelen op een verdere loopbaan in de wetenschap. Doordat zij zich minder identificeren met een beroep als academicus, is er een grotere neiging om de wetenschap weer te verlaten. Daarnaast blijken vrouwelijke wetenschappers meer stress te ervaren dan hun mannelijke collega's, zoals ook het Centraal Bureau voor de Statistiek aantoonde in een onderzoek onder bijna 10.000 gepromoveerden. Vrouwen ervaren tijdens hun promotie-on-

derzoek vaker negatieve gevolgen van een hoge werkdruk, zoals slapeloosheid, lichamelijke en psychische klachten. Een andere mogelijke reden dat vrouwen minder doorstromen in de wetenschap is dat zij minder vaak een beurs aanvragen bij het NWO-Talentprogramma, wat veelal een belangrijke opstap is naar hogere wetenschappelijk posities. Overigens krijgen vrouwen die wel zo'n beurs aanvragen, hem even vaak als mannen.

Doorstroom van vrouwen naar hogere functies lijkt minder soepel

Omdat we alleen over geaggregeerde data beschikken, kunnen we niet precies zien hoe de doorstroom van vrouwen verloopt. Wel weten we dat het na een promotie naar schatting gemiddeld zeven jaar duurt om UD te worden, twaalf jaar om UHD te worden en achttien jaar om hoogleraar te worden. Als we deze schattingen combineren met onze data over het aandeel vrouwen per functie van 1999 tot 2020, kunnen we voorzichtigte uitspraken doen over de doorstroom van vrouwen. De doorstroom naar een functie als UD lijkt dan redelijk goed te verlopen, maar naar hogere functies als UHD en hoogleraar stromen minder vrouwen door. Zo zien we bijvoorbeeld dat in 1999 30 procent van de gepromoveerden vrouw is en dat zeven jaar later (2006) bij de UD's 29 procent vrouw is. Twaalf jaar later (dus in 2011) is van de UHD's 22 procent vrouw. Achttien jaar later (in 2017) ligt dat percentage bij de hoogleraren op 21 procent.

Dit hoeft niet per se veroorzaakt te worden door discriminatie van vrouwelijke wetenschappers. Zoals we hiervoor al aangaven, kunnen ook andere zaken een rol spelen. Wat mogelijk meespeelt, is dat wetenschappers in hogere wetenschappelijke functies minder vaak van baan wisselen en dat er nu dus relatief veel mannen zijn die al eerder in die functies zijn begonnen. Dit beperkt de mogelijkheden voor nieuwe instroom. We zien dan ook dat het aandeel vrouwelijke hoogleraren en UHD's hoger is in de jongere leeftijdscategorieën. Zo is in de categorie van 35 tot 39 jaar het aandeel vrouwelijke hoogleraren 39 procent, terwijl dat in de categorie boven de 65 jaar 13 procent is. Dit betekent tevens dat er de komende jaren een relatief grotere uitstroom te verwachten is onder mannelijke hoogleraren en UHD's, waardoor het aandeel vrouwen in de hogere functie-categorieën zal toenemen.

Ook internationaal minder vrouwen in hogere functies

Als het gaat om het aandeel vrouwelijke onderzoekers in het hoger onderwijs (universiteiten en hoger beroepsonderwijs samen), behoort Nederland internationaal tot de middenmoot. Van de 37 landen waarvan de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) gegevens heeft over 2017 (meest recente cijfers) staat Nederland op de negentiende plek. Als we kijken naar 17 landen waarmee Nederland zich op wetenschappelijk vlak graag vergelijkt, dan staat Nederland met 43 procent vrouwelijke onderzoekers op een zevende plek (zie figuur 3). De OESO-cijfers laten ook zien dat het aandeel vrouwelijke wetenschappers in het hoger onder-

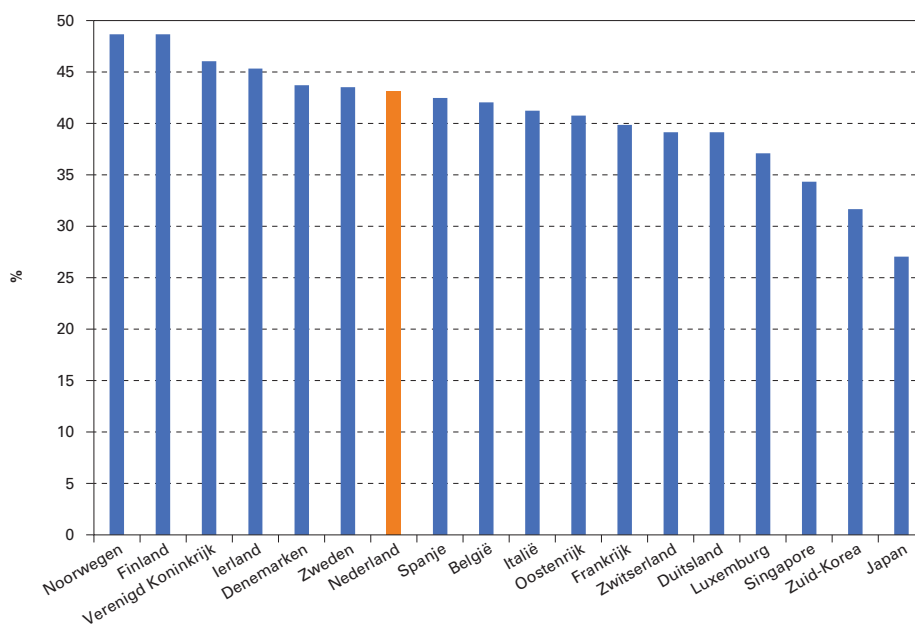

Foto: m00by / Flickr

wijs in Nederland flink is toegenomen: in de periode 2002-2017 is Nederland de snelste stijger, na Duitsland. Nederland stijgt van 31 procent in 2002 naar 43 procent in 2017.

Het aandeel vrouwelijke onderzoekers ligt volgens cijfers van Eurostat in het bedrijfsleven een stuk lager dan in het hoger onderwijs. In 2019 is 22 procent van de onderzoekers bij Nederlandse bedrijven vrouw. Dat percentage is vrijwel gelijk aan het gemiddelde van 27 Europese landen (21 procent). Ook hier is Nederland flink gestegen. In 2001 was nog maar negen procent van de onderzoekers bij bedrijven vrouw, tegenover een Europees gemiddelde van 17 procent. Een mogelijke reden voor het lagere aandeel vrouwelijke onderzoekers in het bedrijfsleven vergeleken met het hoger onderwijs, is dat Nederlandse bedrijven gemiddeld meer gericht zijn op technische en natuurwetenschappen. In deze wetenschapsge-

Figuur 3. Aandeel vrouwelijke onderzoekers in het hoger onderwijs in 18 OESO-landen, 2017

Bron: Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO, Main Science and Technology Indicators), bewerking Rathenau Instituut.

bieden zijn relatief minder vrouwen opgeleid en werkzaam dan in de medische, sociale en geesteswetenschappen.

Wanneer we kijken naar het aandeel vrouwelijke hoogleraren, doet Nederland het internationaal gezien minder goed. Volgens de meest recente cijfers (uit 2018) blijft Nederland met 22 procent, ruim onder het gemiddelde van de 28 landen die op dat moment lid waren van de Europese Unie (26 procent). Het percentage vrouwelijke hoogleraren groeit de afgelopen jaren niet alleen in Nederland, maar in de meeste Europese landen. In Nederland steeg het aandeel vrouwelijke hoogleraren in de periode 2015-2018 van 18 naar 22 procent en in de EU-28 van 24 naar 26 procent.

Gaat de opmars te langzaam?

Hoewel het aandeel vrouwen in de meeste wetenschappelijke functies stijgt, vinden sommigen de ontwikkeling te langzaam gaan. Op basis van cijfers over de afgelopen tien jaar schat het Landelijk Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren dat pas over twintig jaar (in 2041) 50 procent van de hoogleraren vrouw is. Het netwerk heeft daarom in 2020 aan de universiteiten gevraagd om streefcijfers voor vrouwelijke hoogleraren op te stellen voor de periode tot en met 2025. Maar omdat de opgestelde streefcijfers in lijn zijn met het huidige

groeitempo, is het de vraag of ze het vrouwelijk hoogleraarschap daadwerkelijk zullen stimuleren.

We zijn benieuwd of de opmars van vrouwen in de wetenschap die de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden, zich in hetzelfde tempo zal doorzetten, zal vertragen of juist zal versnellen, al dan niet als gevolg van de vele acties en activiteiten om de wetenschappelijke carrières van vrouwen te stimuleren. Wij blijven de ontwikkelingen met veel interesse volgen.

Nelleke van den Broek-Honingh,

Rathenau Instituut,

e-mail: n.vandenbroekhoningh@rathenau.nl

Suzanne Vogelesang, Rathenau Instituut,

e-mail: s.vogelesang@rathenau.nl

Alexandra Vennekens, Rathenau Instituut,

e-mail: a.vennekens@rathenau.nl

LITERATUUR:

- CBS (2020), *Resultaten Gepromoveerdenonderzoek 2019*, Leidschendam: CBS.
- Landelijk Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren (2020), *Monitor Vrouwelijke Hoogleraren 2020*, Utrecht: LNVH – Landelijk Netwerk Vrouwelijke Hoogleraren.
- Veelen, R. van en B. Derks (2020), *Academics as superheroes: Female academics' lack of fit with the masculine stereotype of success limits their career advancement*, PsyArXiv.

Nederlander tegen elke prijs? Hogere legeskosten, minder naturalisaties

SWANTJE FALCKE, FLORIS PETERS & MAARTEN VINK

De kosten voor een naturalisatieaanvraag in Nederland zijn de afgelopen jaren aanzienlijk verhoogd, van 380 euro in 2009 tot wel 925 euro in 2021 voor een individueel verzoek. Hoe beïnvloedde deze verhoging het aantal naturalisaties onder migranten uit de Europese Unie en zijn er verschillen te zien in de naturalisatieratio van migranten met hoge en lage inkomens?

Foto: remy-gieling / unsplash

Een volwassen immigrant die Nederlander wil worden moet sinds 2003 aan een behoorlijk aantal voorwaarden voldoen: zij of hij moet vijf jaar onafgebroken in Nederland wonen met een geldige verblijfsvergunning, voldoende ingeburgerd zijn – dat wil zeggen Nederlands kunnen lezen, schrijven, spreken en verstaan, en voldoende kennis hebben van de Nederlandse maatschappij – en bovendien afstand doen van de andere nationaliteit die men heeft indien zij of hij niet onder een van de uitzonderingen valt. Al deze eisen hebben een negatief effect gehad op de kans op naturalisatie, vooral onder lager opgeleiden. Naast de voorwaarden voor naturalisatie zijn ook de kosten voor het doen van een aanvraag de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen. Zoals figuur 1 laat zien kostte een enkelvoudige aanvraag in 2003 nog 336 euro, terwijl dit in 2021 is toegenomen tot wel 925 euro. Eenzelfde trend is te zien voor het doen van een gezamenlijke naturalisatieaanvraag, die inmiddels 1455 euro kost voor een gezin met twee kinderen. Belangrijk is dat dit de kosten betreft voor de behandeling van een aan-

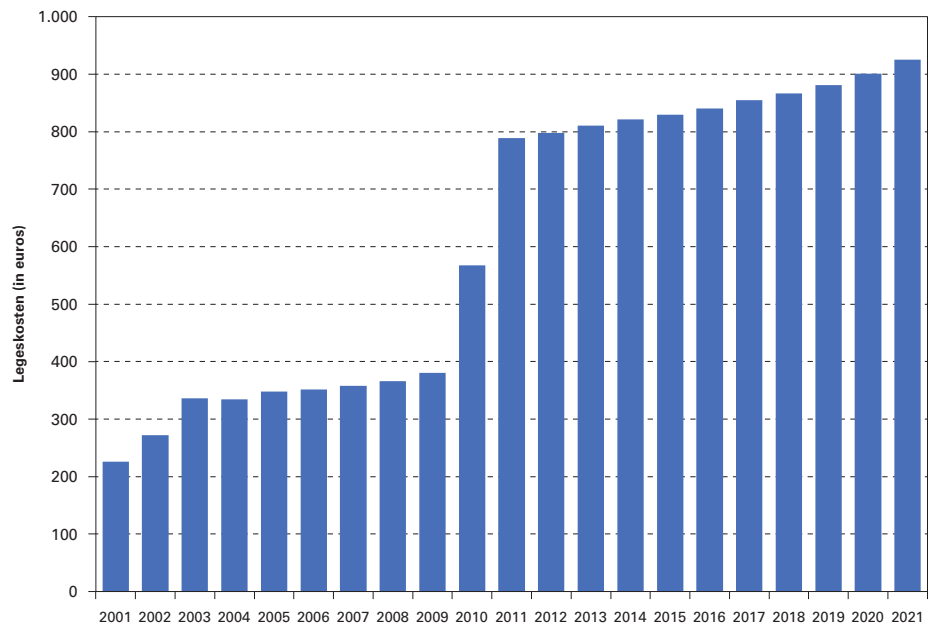
vraag, maar in het geval een aanvraag wordt afgevoerd, men geen geld terugkrijgt. Een immigrant zal zich dus wel twee keer bedenken alvorens een aanvraag in te dienen. Ook is het belangrijk om in gedachten te houden dat er aanzienlijke kosten gemeoid zijn met het inburgeringstraject en het inburgeringsexamen; weliswaar kan hiervoor geld geleend worden van de overheid (tot tienduizend euro per persoon) maar dat moet wel binnen tien jaar worden terugbetaald.

Toenemende strengheid en legeskosten

Deze trend van stijgende kosten voor naturalisatieaanvragen maakt deel uit van een langere trend van toenemende strengheid van het Nederlandse naturalisatiebeleid. Waar naturalisatie voorheen werd gezien als een eerste stap naar integratie, is dit sinds het begin van de jaren negentig verschoven naar een visie op naturalisatie als de sociale, juridische en emotionele voltooiing van het integratieproces. Vanuit dat perspectief kwam de verantwoordelijkheid voor succesvolle integratie steeds meer bij immigranten te liggen, wier integratie in toenemende mate getoetst in plaats van gefaciliteerd werd. Deze restrictieve wending in het naturalisatiebeleid wordt ook gekenmerkt door een bredere neoliberale trend in het Nederlandse immigratie- en integratiebeleid die steeds meer terrein wint, waaronder de notie dat openbare diensten ‘kostendekkend’ moeten zijn. Een van de resultaten was dat het kabinet Balkenende IV in 2009 concludeerde dat de kosten voor de behandeling van alle naturalisatieverzoeken hoger waren dan de legesinkomsten. De legeskosten werden derhalve verhoogd met aanzienlijke sprongen in 2010 en 2011. De daaropvolgende stapsgewijze verhogingen zijn gebaseerd op de jaarlijkse geïndexeerde lonen. De strengere eisen voor naturalisatie, hoewel ingevoerd met het doel immigranten tot integratie aan te moedigen, hebben in de praktijk geleid tot uitsluiting en een afname van de kans op naturalisatie. Vooral immigranten uit economisch minder ontwikkelde landen of met een lager opleidingsniveau werden afgeschrikt door restrictief naturalisatiebeleid. In die context kunnen economische maatregelen, zoals de legesverhogingen, migranten met beperkte financiële middelen in het bijzonder ontmoedigen. Uit onderzoek blijkt dat immigranten met een structureel achtergestelde sociaaleconomische positie het meest profiteren van naturalisatie. Hoewel beleidsmakers nooit uitdrukkelijk een selectief doel voor ogen hebben gehad bij de verhoging van de legeskosten, kunnen deze wel de integratie belemmeren voor immigranten die het Nederlanderschap het meest nodig hebben. Maar heeft de verhoging van de legeskosten vanaf 2010 ook dit effect gehad?

Om die vraag te beantwoorden analyseren we het effect van de verandering in de legeskosten rond 2010 voor migranten uit de Europese Unie (EU). We beperken ons tot deze groep: omdat niet-EU-migrant in diezelfde periode ook getroffen werden door beleidswijzigingen voor permanent verblijf, kunnen we daarom voor deze laatste groep het effect van de verhoging van de legeskosten niet isoleren van het effect van de andere beleidswijzigingen. Om te zien of er sprake is van

Figuur 1. Legeskosten voor een enkelvoudig naturalisatieverzoek in Nederland, 2001-2021

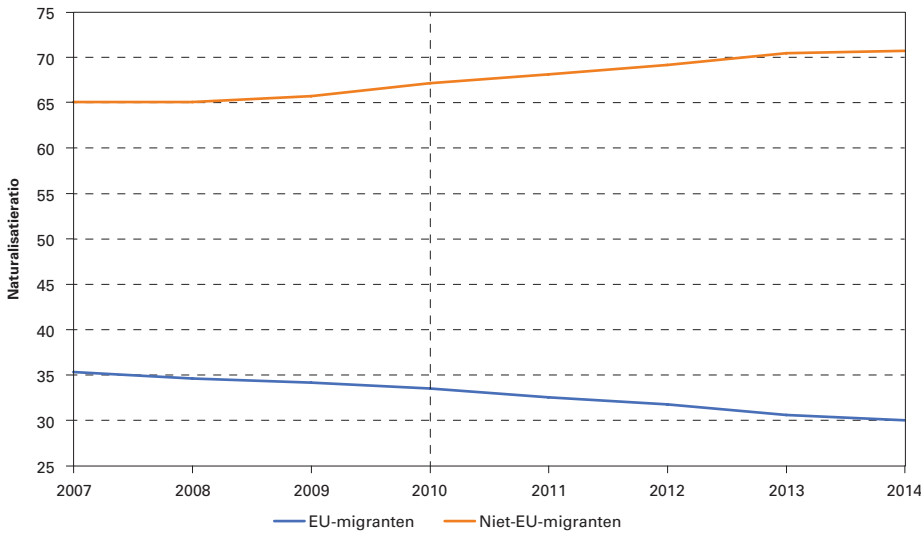
Bron: Staatscourant (diverse edities).

verschillende effecten tussen migrantengroepen met meer of minder financiële middelen, vergelijken we migranten met een inkomen onder en boven het modale huishoudinkomen. Om het effect van de verhoging van de legeskosten voor naturalisatie in Nederland in 2010 te onderzoeken, maken we gebruik van administratieve registerdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Naturalisatieratio

De gegevens van het onderzoek omvatten alle geregistreerde in Nederland geïmmigreerde personen over de periode 2007-2014, waardoor een vergelijkende analyse van naturalisatieratio's voor en na een verhoging van de legeskosten in 2010 mogelijk is. De naturalisatieratio is gedefinieerd als het aandeel immigranten dat de Nederlandse nationaliteit verkregen heeft ten opzichte van de totale migrantenpopulatie in de steekproef. In de regel betekent dit voor volwassenen dat zij door zelfstandige naturalisatie, medenaturalisatie of door een optieverklaring Nederlander zijn geworden. In dit artikel richten wij ons op migranten die een expliciete keuze maken om te naturaliseren, dat wil zeggen door zelfstandige naturalisatie. Om alternatieve vormen van het verkrijgen van het Nederlanderschap zoveel mogelijk uit te sluiten – bijvoorbeeld via rechtswege of co-naturalisatie met ouders – bestaat de onderzoekspopulatie uit migranten geboren in het buitenland en waarvan de ouders ook in het buitenland geboren zijn, die minstens 18 jaar of ouder en geen Nederlander zijn op het moment van migratie, en in aanmerking komen voor het Nederlanderschap. Verder beperken wij de onderzoekspopulatie tot EU-burgers (exclusief burgers van Kroatië, dat pas in 2013 EU-lid werd) en burgers van IJsland, Noorwegen en Zwitserland die ook gebruik maken van het EU-recht om in Nederland te verblijven (in het artikel gezamenlijk aangeduid als ‘EU-immigranten’), die tussen 2007 en 2014 bij een Nederlandse gemeente stonden ingeschreven. Figuur 2 laat zien dat er sprake is van een

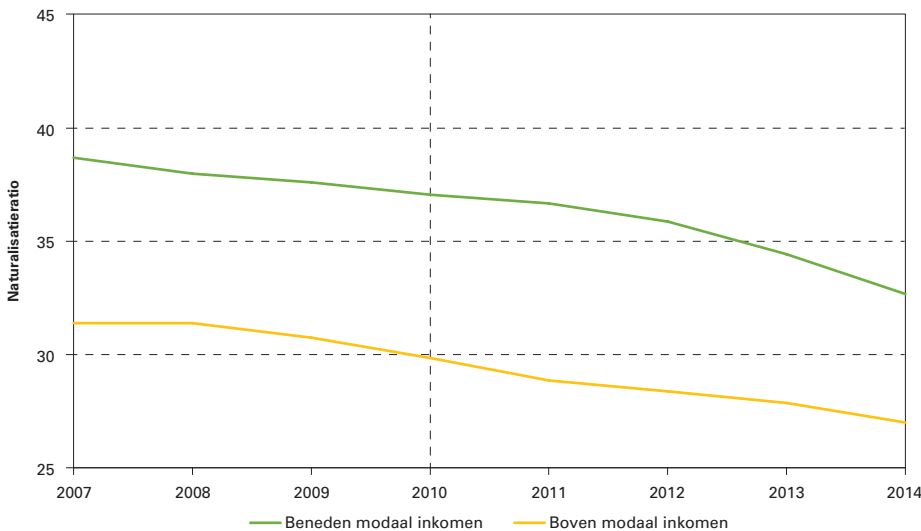
Figuur 2. Naturalisatieratio van immigranten al dan niet uit de Europese Unie*, Nederland, 2007-2014

* inclusief IJsland, Noorwegen, Zwitserland, maar exclusief Kroatië.

Bron: CBS.

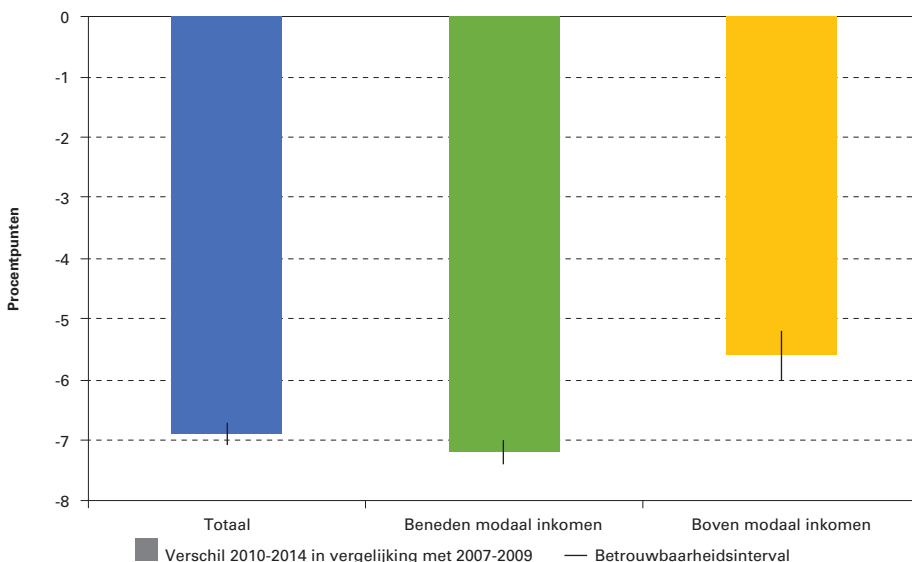
Figuur 3. Naturalisatieratio van immigranten uit de Europese Unie* naar huishoudinkomen, Nederland, 2007-2014

* inclusief IJsland, Noorwegen, Zwitserland, maar exclusief Kroatië.

Bron: CBS.

Figuur 4. Effect van de verhoging van legeskosten op de naturalisatieratio van immigranten uit de EU in 2010-2014 (in vergelijking met de jaren 2007-2009), Nederland

Noot: geschatte daling naturalisatieratio op basis van regressiemodel met individuele kenmerken, kenmerken van woongemeente en van het herkomstland van immigranten in Nederland.

Bron: CBS.

divergerende trend in het percentage migranten dat de Nederlandse nationaliteit heeft verkregen tussen EU- en niet-EU immigranten, omdat niet-EU migranten door beleidswijzingen voor permanent verblijf, zoals hierboven beschreven, meer baat hadden bij naturalisatie. De naturalisatieratio's van EU- en niet-EU-migranten verschillen omdat de kostenbatenafweging voor beide groepen anders is, onder meer op het gebied van mobiliteitsrechten. De dataset bevat jaarlijkse gegevens over 203.962 EU-migranten.

Trend onder EU-immigranten: minder naturalisaties

Figuur 3 geeft de naturalisatieratio weer van het aantal EU-immigranten dat in de periode 2007-2014 de Nederlandse nationaliteit heeft, onderscheiden naar hun huishoudinkomen. Migranten met een lager dan modaal huishoudinkomen hebben een hogere naturalisatieratio dan migranten met een bovenmodaal huishoudinkomen. Hoewel we een algemene daling zien is dit een geleidelijk patroon en niet geconcentreerd in een abrupte daling rond het jaar 2010. Echter, de neerwaartse trend is sterker onder huishoudens met een benedenmodaal inkomen, vooral na 2010. Dit sluit aan bij de gedachte dat de verhoging van de legeskosten vooral gevolgen heeft voor naturalisaties van EU-migranten die moeite zullen hebben om aan die eisen te voldoen. De daling is vooral sterk tijdens de laatste waargenomen jaren (2013 en 2014). Een mogelijke verklaring is dat migranten, om te kunnen naturaliseren, eerst een aantal taal- en inburgeringstoetsen af moeten leggen. Het besluit tot naturalisatie vindt dus meerdere jaren voor het moment van naturalisatie plaats, aangezien immigranten zich eerst moeten voorbereiden op de formele eisen. Een verhoging van legeskosten zal immigranten, die al voor 2010 hebben besloten om zich te laten naturaliseren, mogelijk minder snel demotiveren omdat zij al begonnen zijn zich voor te bereiden op de taal- en inburgeringseisen. Het effect van de legeskosten zal dus naar verwachting vooral in de latere observatiejaren zichtbaar zijn, aangezien relatief veel migranten in die jaren waarschijnlijk nog niet voor 2010 besloten hadden om zich te laten naturaliseren in de toekomst.

Sterkere daling onder migranten met lage inkomens

De effecten van de verhoging van de legeskosten van een naturalisatieaanvraag zijn moeilijk met het blote oog waar te nemen omdat er veel factoren van invloed kunnen zijn. Om daar rekening mee te houden hebben wij een statistische analyse verricht waarbij rekening wordt gehouden met de verschillen in de individuele kenmerken van de EU-immigranten die een naturalisatie aanvragen, de kenmerken van de gemeente waarin zij wonen en hun herkomstland. De resultaten van die analyse zijn weergegeven in figuur 4. Hieruit blijkt dat na de verhoging van de legeskosten de naturalisatieratio onder EU-immigranten met 6,9 procentpunten is gedaald ten opzichte van de voorgaande periode. Om te bezien of het effect van de verhoging van de legeskosten vooral sterk is geweest bij immigranten met beperkte financiële middelen zijn analyses uitgevoerd voor

Foto: Otto0o / Flickr

EU-migranten met een huishoudinkomen onder en boven het modale inkomen. De uitkomst van deze analyses laat zien dat er een duidelijk verschil is waar te nemen: terwijl na 2010 de naturalisatieratio onder migranten met een hoog huishoudinkomen met 5,6 procentpunten is gedaald, is deze met 7,2 procentpunten gedaald onder migranten met lagere huishoudinkomen.

Conclusie

Het onderzoek onder EU-migranten in Nederland laat zien dat hogere legeskosten voor naturalisatie een negatief effect hebben op de mogelijkheid en bereidheid van EU-migranten om te naturaliseren. Andere Europese landen, zoals België, Denemarken, Duitsland, Finland en Oostenrijk, hanteren directe economische eisen voor naturalisatie, zoals economische zelfredzaamheid, geformaliseerd als geen gebruik van sociale zekerheid in de periode voorafgaand aan de naturalisatieaanvraag. Uit onze analyse voor Nederland blijkt dat hoge legeskosten feitelijk ook functioneren als een economische eis. Dit heeft vooral gevolgen voor migranten met een laag inkomen. Bij de interpretatie van de resultaten is het belangrijk in acht te nemen dat onze analyses gaan over EU-migranten, voor wie de kosten-batenafweging voor naturalisatie anders is dan voor niet-EU migranten. Onderzoek laat zien dat EU-migranten zich minder vaak laten naturaliseren omdat zij al veel van de rechten van het Nederlanderschap genieten, en bovendien relatief veel waarde hechten aan hun oorspronkelijke nationaliteit. De bevindingen hebben dus betrekking op een specifieke groep migranten. Echter, dit onderzoek is onderdeel van breder internationaal onderzoek waarin de rol van economische eisen voor naturalisatie, waaronder legeskosten, ook voor migranten in het algemeen onderzocht is. Onze conclusies sluiten aan bij eerdere bevindingen dat economische eisen een dempend effect hebben op de kans op naturalisatie, en in het bijzonder voor migranten met een laag inkomen. Het feit dat we al een negatief

effect constateren voor EU-migranten, een groep met een relatief hoog gemiddeld inkomen, doet vermoeden dat dit ook onder niet-EU migranten het geval zal zijn, voor wie hoge kosten in de regel moeilijker te overbruggen zullen zijn. Onze bevinding dat economische eisen de kans op naturalisatie van EU-migranten verkleint betekent dat deze migranten minder mogelijkheden zullen hebben tot bijvoorbeeld politieke participatie, zoals bij de Tweede Kamerverkiezingen. En juist migranten met een laag inkomen die zwaarder worden getroffen door de verhoging van de legeskosten hebben het meest baat op de arbeidsmarkt bij het verkrijgen van de Nederlandse nationaliteit.

Noot: Dit artikel is gebaseerd op een Engelstalig hoofdstuk van de auteurs (Peters, Falcke en Vink, 2021). Het onderzoek is gefinancierd door de European Research Council (grant 682626).

Swantje Falcke, Universiteit van Utrecht, e-mail: Falcke, s.falcke@uu.nl

Floris Peters, Universiteit van Utrecht, e-mail: f.w.c.peters@uu.nl

Maarten Vink, European University Institute, Florence, e-mail: maarten.vink@eui.eu

LITERATUUR:

- IND (2004), Nieuwe legessystematiek IND 2004: eindrapport van het projectteam legessystematiek IND. Rijswijk: Immigratie en Naturalisatie Dienst.
- Peters, F., S. Falcke en M. Vink, (2021), 'Becoming Dutch at what cost? Increasing application fees and naturalization rates of EU immigrants in the Netherlands'. In: R. Barbulesco, L. Pedroza en S. Wallace Goodman (red.), *Making new citizens: re-examining the citizenship-integration nexus*. New York: Springer.
- Peters, F., H. Schmeets en M. Vink (2020), Naturalisation and immigrant earnings: why and to whom citizenship matters. *European Journal of Population*, 36(3), pp. 511-545.
- Peters, F., M. Vink en H. Schmeets (2016), The ecology of immigrant naturalization: a life course approach in the context of institutional conditions. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42(3), pp. 359-381
- Peters, F., M. Vink en H. Schmeets (2018), Anticipating the citizenship premium: before and after effects of immigrant naturalisation on employment. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(7), pp. 1051-1080.
- Stadlmair, J. (2018), Earning citizenship: economic criteria for naturalisation in nine EU countries. *Journal of Contemporary European Studies*, 26(1), pp. 42-63.
- Suvarierol, S. en K. Kirk (2015), Dutch civic integration courses as neoliberal citizenship rituals. *Citizenship Studies*, 19(3-4), pp. 248-266.
- Vink, M., A. Tegunimataka, F. Peters en P. Bevelander (2021), Long-term heterogeneity in immigrant naturalisation: the conditional relevance of civic integration and dual citizenship. *European Sociological Review*, 37(5), pp. 751-765.

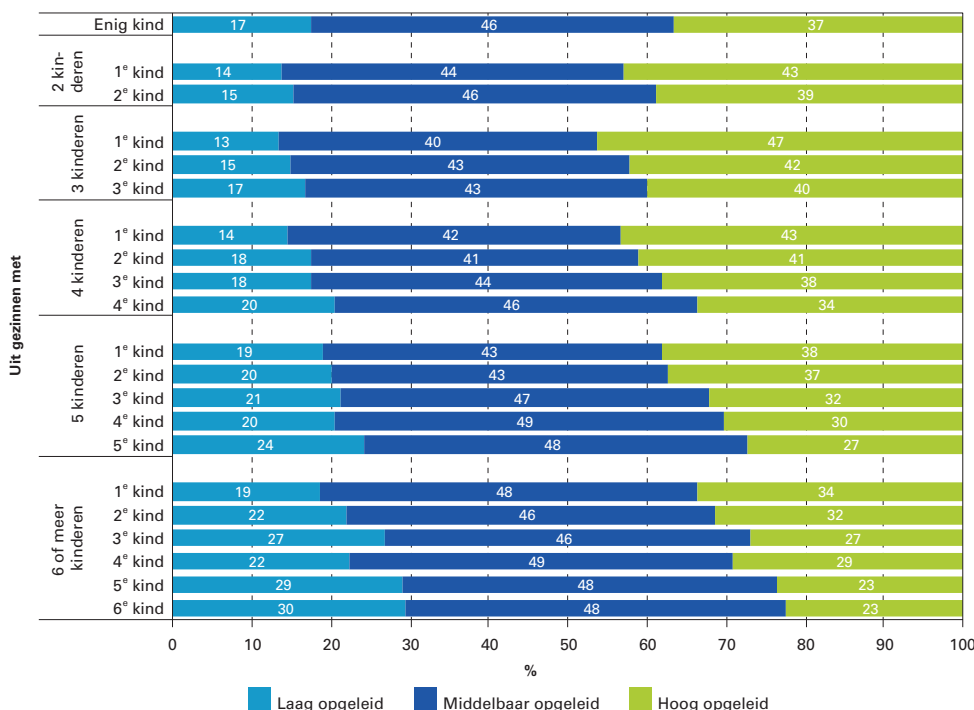
Opleidingsniveau kinderen: de eerste, de beste?

Kinderen eisen tijd en aandacht van ouders op en dat moeten ze vaak delen met broers en zussen. Beïnvloedt dat hun schoolprestaties? Zijn enig-kinderen in een betere positie dan kinderen uit grote gezinnen?

Kinderen in grotere gezinnen moeten de beschikbare tijd, geld en aandacht van hun ouders met elkaar delen. Dit kan verschillende gevolgen hebben, zoals een afname van de ouderlijke investeringen per kind. Wie het eerst wordt geboren kan dus op meer tijd en aandacht rekenen. Maar het kan ook leiden tot wedijver tussen broers en zussen om het krijgen van ouderlijke hulpbronnen. Dit proces van delen kan leiden tot minder goede schoolprestaties, en als gevolg daarvan tot lagere maatschappelijke posities en een lager inkomen. Vele internationale onderzoeken wijzen uit dat kinderen uit kleinere gezinnen later meer succes hebben dan kinderen uit grotere gezinnen. Nederlands onderzoek laat echter tot dusver gemengde resultaten zien, hetgeen kan duiden op (tegen) krachten binnen het gezin die elders wellicht minder sterk zijn. In nieuw CBS-onderzoek is gepoogd meer duidelijkheid te ontdekken. Dit is nagegaan door te zien wat het hoogst behaalde opleidingsniveau is van 34-jarigen die in de jaren 1971 tot en met 1981 werden geboren in relatie tot de gezinssituatie in hun kindertijd. In deze studie wordt de broer/zus-structuur gevormd door kinderen die een gemeenschappelijke moeder hebben. De analyse richt zich op moeders met minimaal één kind geboren in de periode 1971-1981. Dit zijn 1.006.974 moeders

en 1.592.544 kinderen. De meeste moeders van de kinderen uit de onderzochte geboortejaren kregen twee kinderen (53 procent). De resultaten laten zien dat de kans dat kinderen een hoge opleiding afronden het grootst is binnen gezinnen met drie kinderen (zie figuur). Opvallend is dat binnen gezinnen met meer dan één kind de eerstgeborenen gemiddeld het hoogst opgeleid zijn. Van de eerste kinderen uit gezinnen met minstens twee kinderen heeft 44 procent een opleiding in het hoger beroepsonderwijs (hbo) of universiteit (wo). Derde kinderen doen het iets minder goed dan tweede kinderen: 39 procent versus 40 procent heeft een hoge opleiding. Bij de kinderen die als vierde, vijfde of zesde werden geboren zijn de kansen op een hoge opleiding minder groot. Overigens blijkt ook dat enig-kinderen een lagere kans hebben op een hoger opleidingsniveau dan kinderen uit gezinnen van twee of drie kinderen, maar ook een hogere kans hebben dan kinderen uit gezinnen van vijf of meer kinderen. Het hebben van een of twee broers of zussen blijkt positief uit te vallen voor de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Zijn dit soort verschillen tussen kinderen nu zorgelijk, en zijn ze groot of klein? Benadrukt moet worden dat de gevonden resultaten niet causaal zijn: niet alle eerstgeborenen binnen

Hoogst behaalde opleidingsniveau* (op 34-jarige leeftijd) van kinderen geboren in de jaren 1971 tot en met 1981 naar geboortevolgorde en gezinsgrootte in hun kindertijd

* Laag opgeleid: basisonderwijs, vmbo, mbo-1, onderbouw havo, vwo; middelbaar opgeleid: mbo 2-4, bovenbouw havo, vwo; hoogopgeleid: hbo/wo.

Bron: CBS (SSB).

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).

Redactie: Harry van Dalen, hoofdredacteur
Peter Ekamper, (web)redacteur
Nico van Nimwegen, redacteur
Jaap Oude Mulders, redacteur
Juil Spaan, redacteur

Adres: NIDI/DEMOS
Postbus 11650
2502 AR 's-Gravenhage

Telefoon: (070) 356 52 00
E-mail: demos@nidi.nl
Internet: <https://nidi.nl/demos>
Abonnementen: gratis

Druk: Koninklijke Van der Most
Opmaak: www.up-score.nl

gezinnen met meer dan één kind zijn het hoogst opgeleid en niet alle later geboren kinderen uit relatief grote gezinnen zijn laag opgeleid. En de gevonden verschillen in opleidingsniveau zijn niet groot. Dat eerstgeborenen gemiddeld iets hoger uitkomen qua opleiding hangt mogelijk samen met hun bijzondere rol of positie binnen gezinnen. Ze hebben net wat langer dan tweede of latere kinderen de ongedeelde aandacht van de ouders, én ze kunnen bijvoorbeeld helpen bij de opvoeding en bij het schoolwerk van de jongere kinderen. In deze rol ontwikkelen zij ook hun eigen vaardigheden.

Sabine van der Veer, Universiteit Maastricht, e-mail: s.vanderveer@maastrichtuniversity.nl

Ruben van Gaalen, Centraal Bureau voor de Statistiek en Universiteit van Amsterdam, e-mail: r.vangaalen@cbs.nl

Frank Linder, Centraal Bureau voor de Statistiek, e-mail: f.linder@cbs.nl

LITERATUUR:

- Veer, S. van der, R. van Gaalen en F. Linder (2021), De eerste, de beste? Over geboortevolgorde, gezinsgrootte en opleidingsniveau, *Statistische Trends*, Den Haag: CBS.